

OPTİMAL YEM NORMASININ VƏ YEMLƏMƏ SAHƏSİNİN MÖVCUD YEM NORMASI VƏ YEMLƏMƏ SAHƏSİLƏ MÜQAYİSƏLİ SİNAĞI (MƏLUMAT-1)

Q.M.MƏMMƏDOV, B.H.ABBASOV,
kənd təsərrüfatı elmləri namizədləri
E.M.HƏSƏNOVA, Ş.T.TAĞIYEV, N.M.NƏBİYEV,
elmi işçilər
R.A.Hüseynov adına Azərbaycan ET İpəkçilik İnstitutu

Məlumdur ki, hər bir canlı orqanizmin, o cümlədən tut ipəkqurdunun formalaşması irsiyyətin və xarici mühit faktorlarının təsiri altında baş verir. Tut ipəkqurdunun inkişafına təsir edən xarici mühit amillərinin yem miqdarı və keyfiyyəti, yemləmə sahəsi, istilik, rütubət, işıq, aerasiya, mikroorqanizmlər və digər amillər aiddir. Onlardan tədqiqat dairəmizə aid olan yem norması və yemləmə sahəsi üzərində dayanaq.

Yem amilinin tut ipəkqurduna təsiri xüsusilə çox güclüdür. Odur ki, məhsuldarlığın yüksəlməsi üçün tut ipəkqurdunun optimal norma əsasında yemləndirilməsi çox mühüm əhəmiyyət kəsb edən məsələdir. Ədəbiyyat məlumatlarında [1] göstərilir ki, monovoltin cinslər və onların hibridlərinin 1 qutusu üçün yem norması 900-1000 kq, monovoltin və bivoltin cinslərin hibridləri üçün 855-930 kq, bivoltin cinslər üçün isə 800 kq-dır. Öz təcrübələri əsasında bəzi müəlliflər [2] 1 qutu üçün optimal yem norması kimi 1000 kq, digərləri isə [3] 1200 kq yem verilməsini təklif edirlər. Göründüyü kimi 1 qutu üçün optimal yem norması haqqında yekdil fikir yoxdur. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, adları ədəbiyyat siyahısında qeyd edilən müəlliflərin bir çoxu təklif etdikləri yem normasının iqtisadi cəhətdən daha sərfəli olduğunu iddia etdikləri halda, bunu sübut etmək üçün heç bir tutarlı iqtisadi dəlil gətirmirlər.

Tut ipəkqurduna təsir edən mühüm ekoloji amillərdən biri də yemləmə sahəsidir. Bir qutu (19 q qurd) üçün optimal yemləmə sahəsinin müəyyənəndirilməsi məhsuldarlığın artırılmasında mühüm rol oynayır. Aparılan tədqiqatlar əsasında N.Q.Boqautdinov, N.V.Polyanskaya 40-50 m², E.N.Mixaylov 50-60 m², N.Q.Boqautdinov 65-70 m² yemləmə sahəsini 1 qutu qurd üçün optimal hesab edirlər. Göründüyü kimi, bu məsələdə də tədqiqatçıların fikri yekdil deyildir. Müxtəlif tədqiqatçıların optimal hesab etdikləri yemləmə sahələri bir-birindən xeyli fərqlənirlər.

Beləliklə, yem normasının və yemləmə sahəsinin öyrənilməsi üçün indiyədək keçmiş SSRİ məkanında aparılmış tədqiqatların qısa icmalı göstərir ki, hər 2 amilin optimal səviyyəsi barədə fikir müxtəlifliyi mövcuddur. Eyni məsələyə həsr olunmuş tədqiqat-

larda müxtəlif nəticələr alınmasını, biz bir neçə metodiki səbəbdə, ilk növbədə isə "qutu" ölçü vahidinin çəki prinsipinin qüsurlu olmasında görürük. Bu qüsurun nədən ibarət olmasını aydınlaşdıraraq. Uzun illər aparılmış müşahidələr nəticəsində məlum olmuşdur ki, nəinki müxtəlif cinslərdə və hibridlərdə, hətta eyni cins və hibrid daxilində müxtəlif qrena partiyalarında 1 qrenanın və qrenadan yenincə çıxmış qurdu orta kütləsi müxtəlif olduğu üçün 1 qutuda, yəni 29 q-da qrenanın miqdarı 40 min ədəddən 60 min ədədə qədər, 19 qr-da qurdu miqdarı isə 35 min ədəddən 55 min ədədə qədər dəyişir. Eyni zamanda 19 qr qurdu 29 qr qrenaya ekvivalent hesab olunması da düzgün deyildir. Çünki, 1 qutu qrenadan (29 qr) 19 qr qurd əvəzinə bəzən 16-17 qr, yaxud 30-32 min ədəd qurd, bəzən isə 21-22 qr, yaxud 58-60 min ədəd qurd alınır. Aydın məsələdir ki, 30-35 min və 55-60 min qurddan əldə edilən məhsulun müqayisə olunması, habelə 30-35 min və 55-60 min qurda eyni yem norması və ya eyni yemləmə sahəsi verilməsi bioloji cəhətdən düzgün sayıla bilməz.

Cədvəl 1.

Variantlar	Bir qurdun			
	Yemləmə sahəsi, sm ²		Yem norması, q	
	IV yaş	V yaş	IV yaş	V yaş
I (nəz)	6,0-7,0	12,0-14,0	4,4-4,7	19,5-20,8
II (təc)	9,0	18,0	2,9	25,0

Yuxarıda sadalanan qüsurları biz əldə əsas tutaraq "qutu" ölçü vahidinin çəki prinsipinə yanaşma metodunu dəyişdik. Belə ki, 2000-2002-ci illərdə aparılmış axtarış tədqiqatları nəticəsində biz 1 qurda düşən optimal yem normasını və yemləmə sahəsini müəyyən etdik. Bu optimal norma 30 qr, yemləmə sahəsi isə 18 sm²-dir. Təcrübə 3 cins (Almaz, Yubiley, Mayak-2) və 3 hibrid (Almaz x Yaşar, Yubiley x Ukrayna-1, Mayak-2 x Mayak-3) üzərində aparılmışdır. Təcrübədə hər cins və hibrid üzrə 2 variant götürülmüşdür. Mövcud (nəz.) və yeni (təc.) yem normasını və yemləmə sahəsini müqayisəli öyrənmək üçün variantlar və yaşlar üzrə 1 qurdun yemləmə sahəsi və yem norması aşağıdakı cədvəldəki kimi planlaşdırılmışdır.

Hər bir variant təkrarda 200 qurd olmaqla 4 təkrardan (4-cü ehtiyat təkrar) ibarət olmuşdur.

Cədvəl 2.

Cins və hibridlərin adı	4-cü yaş		5-ci yaş		cəmi	
	q	%	q	%	q	%
I variant (nəzarət)						
Almaz	4,78	17,0	21,13	75,0	25,91	92,0
Yubiley	4,62	17,0	20,41	75,0	25,03	92,0
Mayak - 2	4,61	17,0	20,55	75,0	25,16	92,0
Almaz x Yaşar	4,58	17,0	20,66	75,0	25,24	92,0
Yubiley x Ukrayna-1	4,42	17,0	20,06	75,0	24,48	92,0
Mayak-2 x Mayak -3	4,52	17,0	20,70	75,0	25,22	92,0
II variant (təcrübə)						
Almaz	2,86	10,0	23,89	86,0	26,75	96,0
Yubiley	2,86	10,0	23,89	86,0	26,75	96,0
Mayak - 2	2,86	10,0	23,91	86,0	26,77	96,0
Almaz x Yaşar	2,90	10,0	24,22	86,0	27,12	96,0
Yubiley x Ukrayna-1	2,90	10,0	24,22	86,0	27,12	96,0
Mayak-2 x Mayak -3	2,90	10,0	24,72	86,0	27,62	96,0

Cədvəl 3.

Variantlar	I-III yaş		IV yaş		V yaş		Cəmi	
	kq	%	kq	%	kq	%	kq	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Almaz								
I (nəz)	95	8,0	201	17,0	887	75,0	1183	100,0
II (təcr)	47	4,0	121	10,0	1004	86,0	1172	100,0
Yubiley								
I (nəz)	95	8,0	2002	17,0	892	75,0	1189	100,0
II (təcr)	49	4,0	125	10,0	1044	86,0	1218	100,0
Mayak-2								
I (nəz)	95	8,0	200	17,0	891	75,0	1186	100,0
II (təcr)	48	4,0	125	10,0	1038	86,0	1211	100,0
Almaz x Yaşar								
I (nəz)	94	8,0	196	17,0	881	75,0	1171	100,0
II (təcr)	48	4,0	124	10,0	1037	86,0	1209	100,0
Yubiley x Ukrayna-1								
I (nəz)	95	8,0	197	17,0	894	75,0	1186	100,0
II (təcr)	51	4,0	130	10,0	1081	86,0	1262	100,0
Mayak-2 x Mayak -3								
I (nəz)	95	8,0	195	17,0	891	75,0	1181	100,0
II (təcr)	51	4,0	126	10,0	1069	86,0	1246	100,0
3 cins və 3 hibriddən orta								
I (nəz)	95	8,0	199	17,0	889	75,0	1183	100,0
II (təcr)	49	4,0	125	10,0	1046	86,0	1220	100,0
Nəzarətə nisbətən % - lə	51,6	-	62,8	-	118,0	-	103,1	-

Qurdlar 3-cü yaşın 1-ci günü sayılmış və təkrarlar formalaşdırılmışdır. Qurdlar IV yaşın ilk günündən çəki ilə yemləndirilmişdir.

Cədvəl 1-də planlaşdırılmış yem normaları və yemləmə sahələri ilə aparılmış 2 illik təcrübədə 1 qurda verilmiş yemin faktiki miqdarı və onun yaşlar üzrə bölünmə nisbəti cədvəl 2-də göstərilmişdir. Hər iki variantda nəzərdə tutulan nisbətlərə (yemin yaşlar üzrə verilməsinə) tam əməl olunmuşdur. Cədvəl

2-də verilənlər əsasında cins və hibridlərin hər iki variantında 1 qutu qurda cəmi və yaşlar üzrə verilmiş yemin miqdarı, habelə faiz nisbəti təyin olunmuşdur.

Cədvəl 2-dən göründüyü kimi biz təcrübə variantlarında yemin yaşlar üzrə verilmə nisbətində yeni qayda tətbiq etmişik. Belə ki, nəzarət variantları ilə müqayisədə qurdun I - III yaşlarında 8,0 % əvəzinə 4,0 %, IV yaşda 17,0 % əvəzinə 10,0 % və V yaşda isə 75,0 % əvəzinə 86,0 % yem verilmişdir. Deməli cədvəl 3-dən də göründüyü kimi bütün cins və hibridlərin 2-ci variantında 1 qutu qurda nəzarətə nisbətən I-III və IV yaşlarda az, V yaşda isə çox yem verilmişdir.

Bir qutu qurda verilmiş yemin cəmi miqdarı isə Almaz cinsi istisna olmaqla, qalan bütün cins və hibridlərin 2-ci variantlarında nəzarətə nisbətən 38-76 kq çox olmuşdur. Daha dəqiq desək 3 cins və 3 hibriddən orta göstəriciyə görə 37 kq (3,1 %) artıq olmuşdur.

Məlumdur ki, tut irəkqurdunun məhsuldarlığının (barama və xam ipək) artırılmasında qurdun V yaşında verilən yemin miqdarı həlledici rol oynayır. Aparılmış çoxillik tədqiqatlar nəticəsində bir daha aydınlaşdı ki, V yaşda qurda verilən yemin miqdarı daha da artırılmalıdır. Daha doğrusu V yaşda verilən 75 % özünü doğrultmur, bu 86 %-ə qaldırılmalıdır. Cədvəl 1-dən göründüyü kimi biz nəzarət və təcrübə variantlarında 1 qurda ayrılmış yemləmə sahəsini də müqayisəli (yem norması ilə kompleks halda) öyrənmişik. Və müəyyən edildi ki, IV yaş nəzarət variantındakı 1 qurda ayrılmış 6,0-7,0 sm² yemləmə sahəsi ilə müqayisədə 9,0 sm² yemləmə sahəsi, eləcə də V yaş nəzarətdə 1 qurda ayrılmış 12,0-14,0 sm² yemləmə sahəsi ilə müqayisədə 18,0 sm² yemləmə sahəsi daha optimaldır.

Yeni (optimal) yem normasının və yemləmə sahəsinin mövcud yem norması və yemləmə sahəsindən üstünlüyü tut ipəkqurdunun məhsuldarlıq göstəricilərində öz əksini tapır. Gələcək məqalələrimizdə (məlumatlarımızda) biz bu göstəricilər üzərində ətraflı dayanacağıq.

ƏDƏBİYYAT

1. Михайлов Е.М. Шелководство. М.: Сельхозгиз, 1950, 496 с. 2. Гумбатов И.М., Вердиева С.Д., Биаллы Д.А., Ахундов З.А. К разработке агрозоотехнических правил для вновь введенных пород и гибридов тутового шелкопряда. Вестник с/х науки. Баку, 1976, № 6. 3. Зинкина С.С., Максимова А.К. Продуктивность гусениц тутового шелкопряда в зависимости от норм кормления. Труды НИИ-ИС, вып. Ташкент, 1961, с.22-25.